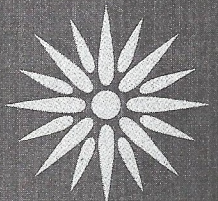
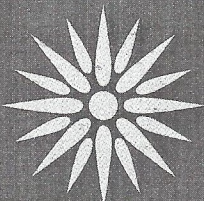

ΦΙΛΙΠΠΟΣ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ & ΛΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΓΙΑΝΝΙΤΣΩΝ "Ο ΦΙΛΙΠΠΟΣ"

ΙΣΤΟΡΙΚΑ - ΛΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

ΤΕΥΧΟΣ 62ο
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 2009
ΓΙΑΝΝΙΤΣΑ

Παράδοση και τιμή του αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω στο χωριό Φυτειά (Τσόρνοβο) Ημαθίας¹

Του Αθανάσιου Γ. Βουδούρη

Αν και οι πηγές που αναφέρονται στον βίο του αγίου Διονυσίου² δεν μας παραδίδουν με σαφήνεια τον ακριβή χρόνο της γεννήσεώς του, εικάζεται ότι γεννήθηκε στα τέλη του 15^{ου} ή στις αρχές του 16^{ου} αιώνα, στο χωριό Σθλάταινα ή Σκλάταινα της επαρχίας Φαναρίου της Θεσσαλίας, το σημερινό δηλαδή χωριό Δρακότρυπα Καρδίτσας. Υπήρξε γιος του Νικολάου και της Θεοδώρας, οι οποίοι του έδωσαν το βαπτιστικό όνομα Δημήτριος. Σε νεαρή ηλικία, ο Δημή-

τριος, αποφάσισε να ακολουθήσει τον μοναχικό βίο. Έτσι, αρχικά μετέβη στη Μονή των Μεγάλων Μειτέρων και στη συνέχεια στο Άγιο Όρος, όπου έλαβε το μοναχικό όνομα Δανιήλ.

Φεύγοντας από το Άγιο Όρος, εγκαταστάθηκε στο Μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη Βεροίας), όπου μόνασε για δέκα περίπου χρόνια, δίνοντας νέα πνοή στον μοναχισμό της περιοχής.³ Η αγιότητα του βίου του είχε ως αποτέλεσμα να

1. Η παρούσα εργασία ανακοινώθηκε στις 26 Ιανουαρίου 2008 στη Φυτειά Ημαθίας, στο πλαίσιο εορταστικών εκδηλώσεων προς τιμή του αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω με τίτλο «Εκδηλώσεις τιμής και μνήμης του αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω στη Φυτειά Ημαθίας», οι οποίες εντασσόταν στις επτάήμερες τιμητικές προς τον άγιο εκδηλώσεις που πραγματοποίησε η ιερά μονή Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη Βεροίας), με τον γενικό τίτλο «Όσιος Διονύσιος ο Κοινοβιάρχης, κτήτορας της μονής του Προδρόμου».

2. Βλ. σχετικά, ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΕΝ Τῷ ΟΛΥΜΠῶ Ὄρει τῆς Θεσσαλίας ἐκλάμπαντος, τοῦ νέου Ἀσκητοῦ. Ψαλλομένη τῆ κγ' τοῦ Ἰανουαρίου Μηνός. Τανὺν Δεύτερον Τύποις, φιλοτίμῳ δαπάνῃ, τοῦ τῆς Αὐτῆς Μονῆς Ὀσιωτάτου Ἀγίου Καθηγουμένου Κυρίου Μεθοδίου, Παλιούρα ἐκδοθεῖσα, χάριν τῶν εὐλαβῶν χριστιανῶν, Ἐν τῷ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἑλληνικῷ Τυπογραφείῳ, Ἐν Ἐτει. 1816, καὶ “Διονύσιος ο εν Ολύμπω, η ζωή και η δράση του οσίου”, Πρακτικά επιστημονικής διημερίδας (13 – 14 Σεπτεμβρίου 1996), Κατερίνη 2000, σσ. 34 – 42.

3. Χιονίδη Χ. Γεωργίου, “Οι σχέσεις του Οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω με τη Σκήτη Βεροίας και την περιοχή της”, Διονύσιος ο εν Ολύμπω, η ζωή και η δράση του οσίου, (Πρακτικά επιστημονι-

προσεγγίσει πολλούς από τους μοναχούς και τους κατοίκους των γύρω περιοχών. Ο άγιος Διονύσιος γνώρισε, ενώ ακόμα βρισκόταν στη ζωή και εξακολουθεί μέχρι και σήμερα να γνωρίζει, ιδιαίτερη τιμή και σεβασμό σε πολλές περιοχές της Ελλάδας. Όπως αναφέρει ο ιστορικός της Βέροιας κ. Γεώργιος Χ. Χιονίδης, «ο όσιος Διονύσιος αποτελεί μορφή που λατρεύεται ιδιαίτερα στο Βέρμιο»⁴. Πράγματι, σύμφωνα με τις σωζόμενες πηγές και μαρτυρίες, από τον 17^ο μόλις αιώνα, τιμήθηκε ιδιαίτερα σε πολλές περιοχές του Νομού, κυρίως μάλιστα στην πόλη της Βέροιας και στα χωριά των Πιερίων και του Βερμίου. Ιδιαίτερα διαδεδομένος στην περιοχή είναι ο λαϊκός θρύλος σχετικά με το χτίσιμο της μονής του στον Όλυμπο⁵. Επίσης, η τοπική παράδοση διέσωσε για πολλές γενιές αναλλοίωτη τη μνήμη και την τιμή που γνώρισε ο άγιος σε πολλές περιοχές της Ημαθίας, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και το χωριό Φυτειά (Τσορνοβο).

Η τιμή και η αγάπη των κατοίκων της περιοχής προς τον άγιο Διονύσιο, αποδεικνύονται και από την ύπαρξη αρκετών τοιχογραφιών του σε ναούς της επαρχίας, στους περισσότερους μάλιστα από τους οποίους κατέχει εξέχουσα θέση.

Ο αείμνηστος Θανάσης Παπαζώτος στη

**Ι. Ν. Αγ. Αθανασίου στο Ντουρμάνι
(1736)**

της διημερίδας 13 – 14 Σεπτεμβρίου 1996), Κατερίνη 2000, σσ. 136 – 146, Πρβλ. του ίδιου, “Οι σχέσεις του Οσίου Διονυσίου του εν Ολύμπω με τη Σκήτη Βεροίας και την περιοχή της”, Εφημερίδα «Η Φωνή του χωριού μας (Δρακότρυπας Καρδίτσας)», αρ. φυλ. 14 (1996) και 16 (1997), του ίδιου “Ο Όσιος Διονύσιος του Ολύμπου και η σχέση του με την Ημαθία”, Εφημερίδα «Βέροια» (7 Νοεμβρίου 1996) 1, 5, του ίδιου, Σύντομη ιστορία του χριστιανισμού στην περιοχή της Βέροιας, Βέροια 1961, σ. 43.

4. Χιονίδης, “Οι σχέσεις του Οσίου Διονυσίου”, ό.π., σ. 160.

5. Σύμφωνα με τον θρύλο αυτό, ο άγιος, φεύγοντας από το μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη Βεροίας), αποφάσισε να αναγειρεί νέο μοναστήρι στον Όλυμπο. Ενώ λοιπόν κουβαλούσε με το γαϊδούρι του πέτρες για την ανοικοδόμηση της μονής, μία αρκούδα έφαγε το ζώο του και έτσι η μεταφορά των οικοδομικών υλικών ήταν αδύνατη. Τότε, ο άγιος, αποφάσισε να ζέψει την ίδια την αρκούδα υποχρεώνοντάς την να κουβαλήσει αυτή τα απαραίτητα υλικά. Σύμφωνα πάντα με την τοπική παράδοση, εξαιτίας αυτού του περιστατικού, καταράστηκε την αρκούδα λέγοντάς της να εξαφανιστεί από ολόκληρη την περιοχή που «βλέπει» ο Όλυμπος. Έτσι, από τότε εξαφανίστηκαν οι αρκούδες και στην περιοχή του Βερμίου.

διδασκαλική του διατριβή για τη Βέροια και τους ναούς της από τον 11^ο μέχρι τον 18^ο αιώνα, μας πληροφορεί ότι εικονογραφείται σε πέντε ναούς της Βεροίας, οι τοιχογραφίες των οποίων φιλοτεχνήθηκαν κατά τον 18^ο αιώνα⁶. Επίσης, ο φιλόλογος και συγγραφέας Θωμάς Γαβριηλίδης, αναφέρει ότι στον ναό του αγίου Στεφάνου στη Βέροια, σώζεται φορητή εικόνα του αγίου Διονυσίου, η οποία φιλοτεχνήθηκε στις 4 Ιουλίου του 1861 από τον αγιογράφο Δημήτριο Σ. Κοζανίτη⁷. Φορητές εικόνες του αγίου σώζονται και σε αρκετά χωριά της περιοχής του Ρουμλουκιού και της Καμπανίας (οι περισσότερες του 19^{ου} αιώνα).

Παραστάσεις του αγίου οι οποίες φιλοτεχνήθηκαν κυρίως τον 18^ο αιώνα σώζονται και σε αρκετούς μεταβυζαντινούς ναούς του Βερμίου. Στον μεταβυζαντινό ναό του αγίου Αθανασίου στο ερειπωμένο χωριό Ντουρμάνι, σώζεται παράστασή του, η οποία φιλοτεχνήθηκε από τους «*αυταδέλφους Αναστάσιο και Αλέξιο ιερέα, εκ τόπου Ιωαννίνων*», το 1736. Ο άγιος εικονογραφείται ολόσωμος κατ' ενώπιον στον δυτικό τοίχο του κυρίως ναού, φορώντας μοναχικό ένδυμα, με την επωνυμία «Ο ά-

γιος Διονύσιος ο Ολυμπίτης»⁸. Στο δεξί του χέρι κρατά κομποσχοίνι και ηγουμενική ράβδο, ενώ στο αριστερό ομοίωμα της μονής του.

Δεν αποκλείεται να υπήρχε παράσταση του Οσίου και στον παλαιό ιερό ναό του αγίου Αθανασίου στη Φυτειά (1763 – 1769), πριν από την κατεδάφιση του μεγαλύτερου τμήματός του στις αρχές της δεκαετίας του 1930⁹. Στη Φυτειά, σώζεται επίσης και μία φορητή εικόνα του αγίου, η οποία πιθανότατα φιλοτεχνήθηκε στο διάστημα 1763 – 1769, από τον ίδιο ανώνυμο καλλιτέχνη που φιλοτέχνησε και τις τοιχογραφίες του μεταβυζαντινού ναού του αγίου Αθανασίου Φυτειάς, της αγίας Μαρίνας στο ομώνυμο χωριό και άλλων ναών της επαρχίας¹⁰. Ο άγιος εικονογραφείται σε προτομή κατ' ενώπιον ευλογών, κρατώντας κομποσχοίνι στο δεξί του χέρι και στο αριστερό ηγουμενική ράβδο. Σήμερα η εικόνα αυτή φυλάσσεται στο ναό του αγίου Νικολάου Φυτειάς.

Κατά την επιζωγράφιση του μεταβυζαντινού ναού του αγίου Νικολάου στο ερειπωμένο γειτονικό χωριό Μαρούσια, η οποία έγινε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα (1850), ο άγιος εικονογραφείται ολόσωμος κατ' ενώπιον

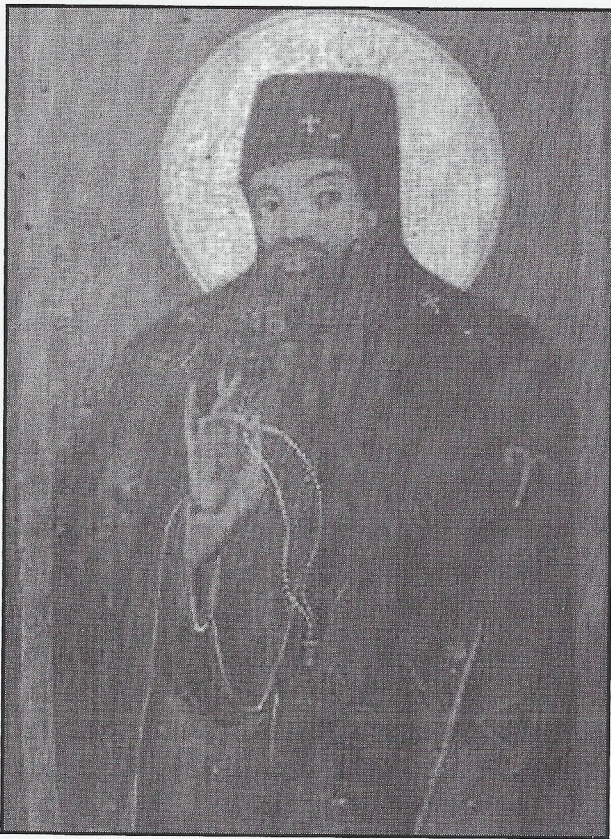
6. Θανάση Παπαζώτου, *Η Βέροια και οι ναοί της* (11ος -18ος αι.), Αθήνα 1994, σσ. 170, 186, 195, 199, 210 (Ο Όσιος εικονογραφείται στους εξής ναούς: Άγιος Γεώργιος του άρχοντος Γραμματικού 1718, άγιος Νικόλαος του άρχοντος Καλοκρατά 18ος αι., Παναγία Παλαιοφορίτισσα 1730, άγιος Πατάπιος αρχές 18ου αι., Μικροί άγιοι Ανάργυροι 1706), πρβλ. Χιονίδη, «Οι σχέσεις του Οσίου Διονυσίου», ό.π., σ. 149.

7. Χιονίδη, «Οι σχέσεις του Οσίου Διονυσίου», ό.π., σ. 148.

8. Παναγιώτη Σ. Παπαευαγγέλου, *Μεταβυζαντινός Ναός του Αγίου Αθανασίου στο Ντουρμάνι Βεροίας*, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 52. (Η επωνυμία «Ολυμπίτης», η οποία φαίνεται πως είναι και η παραδοσιακότερη, σε αντίθεση με την επικρατούσα «εν Ολύμπω», ανταποκρίνεται περισσότερο στη ζωή και τη δράση του αγίου Διονυσίου, δεδομένου ότι αυτή επεκτείνεται σε πολλές περιοχές – κυρίως της Μακεδονίας – και δεν περιορίζεται γεωγραφικά μόνο στα όρια της περιοχής του Ολύμπου).

9. Αθανασίου Γ. Βουδούρη, «Η περιοδεία του Μητροπολίτου Βεροίας Δανιήλ (1769 – 1799;) στα χωριά της επαρχίας Βεροίας, κατά ανέκδοτο κώδικα της ιεράς μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης και Καμπανίας», *Μακεδονικά* 35 (2005 – 2006) 198 – 199.

10. Αγαθονίχης Τσιλιπάκου, «Οι ναοί (της Βεροίας) και οι τοιχογραφίες τους», *Ερατεινή Ημαθία*, Βέροια 2004, σσ. 363 – 364, της ίδιας, «Ι. Ν. Αγίας Μαρίνας στην Αγία Μαρίνα Ημαθίας», *Πολιτιστικά Δρώμενα* τχ. 23 (2004) 16 – 21.

**Φορητή εικόνα Ι.Ν. Αγ. Νικολάου
Φυτειάς (18ος αι.)**

στον νότιο τοίχο του κυρίως ναού, φορώντας μοναχικό ένδυμα (λεβιτωνάριο, κουκούλιο και μαφόριο). Στο δεξί του χέρι κρατά κομποσχοίνι ενώ παράλληλα ευλογεί και στο αριστερό ομοίωμα της μονής του¹¹. Δεν αποκλείεται να υπήρχε και παλαιότερη παράσταση του σοίου στο ίδιο σημείο, κατά την πρώτη εικονογράφηση του ναού, η οποία πραγματοποιήθηκε στο χρονικό διάστημα μεταξύ των ετών 1720 – 1730.

Οι σημαντικότερες πληροφορίες που σώζονται για την τιμή που γνώρισε ο άγιος στη Φυτειά, καθώς και για τις σχέσεις που αναπτύχθηκαν μεταξύ του χωριού και της

μονής του στον Όλυμπο, αφορούν κυρίως τους δύο τελευταίους αιώνες της Τουρκοκρατίας και φθάνουν έως τα μέσα του 20^{ου} αιώνα¹².

Όπως ήδη προαναφέρθηκε, κάθε χρόνο τελούνταν στη Φυτειά εορταστικές εκδηλώσεις προς τιμή του αγίου, κατά τη διάρκεια των οποίων μεταφερόταν στο χωριό και το ιερό λείψανό του από τη μονή στον Όλυμπο.

Αν και δεν γνωρίζουμε με ακρίβεια το πότε ξεκίνησε να τελείται το έθιμο αυτό, μπορούμε να πούμε με βάση τις σωζόμενες πληροφορίες ότι οι ρίζες του θα πρέπει μάλλον να αναζητηθούν πριν από τον 18^ο αιώνα, ή τουλάχιστον κατά τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα. Αυτό πάντως που μπορούμε να πούμε με κάποια βεβαιότητα, είναι το γεγονός ότι καθ' όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, ο εορτασμός του γινόταν στο Τσόρνοβο με ιδιαίτερη μεγαλοπρέπεια.

Διάσταση απόψεων επικρατεί και ως προς την ημερομηνία μεταφοράς του λειψάνου του αγίου στη Φυτειά. Κατά μία άποψη, η μεταφορά του γινόταν κάθε χρόνο στη γιορτή του Αγίου Νικολάου (6 Δεκεμβρίου), ενώ κατά μία δεύτερη την 1^η Απριλίου. Η δεύτερη άποψη έχει ως βάση μία τοπική παράδοση της περιοχής, σύμφωνα με την οποία την 1^η Απριλίου του 1822 οι επαναστάτες του χωριού έδωσαν όρκο στην πλατεία «Ίσωμα» να θυσιαστούν για χάρη της ελευθερίας¹³. Επίσης, ο π. Βασίλειος Χ. Γκαλίτσιος, υποστηρίζει ότι η μεταφορά του λειψάνου γινόταν την ημέρα των Χριστουγέννων και αυτό παρέμενε στην περιοχή μέχρι και την ημέρα των Θεοφανείων.

11. Αθανασίου Γ. Βουδούρη, Ιστορία του χωριού Μαρούσια Ημαθίας και του μεταβυζαντινού ναού του αγίου Νικολάου, Φυτειά 2007, σσ. 97 – 103, 118.

12. Αθανασίου Γ. Βουδούρη, “Οι σχέσεις των ιερών μονών Παναγίας Δοβρά και αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω με το χωριό Τσόρνοβο (Φυτειά) Ημαθίας – Από την περίοδο της Οθωμανοκρατίας έως τα μέσα του 20ου αιώνα”, Ο κόσμος της Ορθοδοξίας στο παρελθόν και στο παρόν, Θεσσαλονίκη 2006, σσ. 691 – 696.

13. Αθανασίου Θ. Μαρμαρά, Απομνημονεύματα (λυτά φύλλα, στο αρχείο μου).

Από το δεύτερο τουλάχιστον μισό του 19^{ου} και κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, το έργο της μεταφοράς και της φύλαξης του ιερού λειψάνου του οσίου στο χωριό είχε αναλάβει η οικογένεια των «Μαρμαράδων», η οποία, όπως θα δούμε στη συνέχεια, είχε αναπτύξει με τη Μονή του αγίου στον Όλυμπο ιδιαίτερες σχέσεις¹⁴.

Το τελετουργικό του εθίμου είχε ως εξής: Από το χωριό ξεκινούσε ο υπεύθυνος της μεταφοράς του λειψάνου και κατευθυνόταν έφιππος προς το μοναστήρι του οσίου Διονυσίου στον «Ζέλυμπο», όπως ονομαζόταν ο Όλυμπος στο τοπικό γλωσσικό ιδίωμα του χωριού. Αφού παρέμενε εκεί για μικρό χρονικό διάστημα, επέστρεφε στο χωριό με τη λειψανοθήκη του αγίου, η οποία τοποθετούταν στον ναό του αγίου Νικολάου (παλαιότερα ίσως και στον ναό του αγίου Αθανασίου). Εκεί τελούταν ακολουθία προς τιμή του αγίου και ακολουθούσε η προσκύνηση του ιερού λειψάνου του. Στη συνέχεια, το λείψανο μεταφερόταν σε κάθε σπίτι του χωριού, όπου παρέμενε για ορισμένο χρονικό διάστημα (ίσως παλαιότερα για ολόκληρη ημέρα), προκειμένου οι ένοικοι να λάβουν την ευλογία του.

Μόλις ολοκληρωνόταν η περιφορά του λειψάνου σε όλα τα σπίτια του χωριού, οι κάτοικοι συγκέντρωναν τα οικόσιτα ζώα

και τα κοπάδια τους στην πλατεία «Ίσωμα», όπου τελούταν αγιασμός και διαβαζόταν οι ευχές του αγίου Μοδέστου «υπέρ των οικοσίων ζώων και των αγρών».

Ο άγιος Διονύσιος, σε πολλές περιοχές, μεταξύ των οποίων και η Φυτειά, τιμήθηκε ιδιαίτερα ως προστάτης των ζώων και των αγρών. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από τις ευχές του αγίου Μοδέστου που συμπεριέχονται στο τέλος της έκδοσης του 1901¹⁵ της ακολουθίας του αγίου, οι οποίες αναφέρονται «εις ποιμνία, ερίφια, βουκόλια, μελίσσια, χωράφια και κήπους». Στην ενορία του χωριού σώζονται μέχρι σήμερα δύο αντίτυπα της έκδοσης αυτής, η οποία έγινε στην Κωνσταντινούπολη από το Πατριαρχικό τυπογραφείο, το 1901¹⁶. Τα αντίτυπα αυτά, όπως πληροφορούμαστε από ορισμένες χειρόγραφες ενθυμήσεις που σώζονται στα κενά φύλλα τους, αγοράστηκαν στο Άγιο Όρος από τον Αναγνώστη Θεόδωρο Μακρυκώστα και αφιερώθηκαν στην ενορία του χωριού. Επίσης, σε χειρόγραφο σημείωμα το οποίο βρίσκεται ενσωματωμένο σε Μικρό Ευχολόγιο του 1927 της ενορίας του χωριού, αναγράφεται μεταξύ διαφόρων ευχών και τροπαρίων και το απολυτίκιο του αγίου Διονυσίου¹⁷.

Τελειώνοντας η ακολουθία του αγιασμού και η «δέηση υπέρ των οικοσίων

14. Δημητρίου Απ. Γκαλίτσιου, Η Φυτειά, (συνέντευξη στο αρχείο μου). Ο Δ. Γκαλίτσιος αναφέρει ότι παλαιότερα τα λείψανα του αγίου μετέφερε στο χωριό ο Αντώνιος Μαρμαράς (19ος αι.), στη συνέχεια ο Αθανάσιος Μαρμαράς (τέλη 19ου – αρχές 20ου αι.) και τέλος ο Θωμάς Μαρμαράς (20ος αι.). Φαίνεται ότι το έθιμο αυτό εξέλειπε κατά την περίοδο της του εμφυλίου πολέμου, κατά την οποία το χωριό εγκαταλείφθηκε και ερημώθηκε για τρία χρόνια περίπου (1946 – 1949).

15. ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΤΩ ΟΛΥΜΠΩ ΟΡΕΙ ΤΗΣ ΘΕΤΤΑΛΙΑΣ ΕΚΛΑΜΨΑΝΤΟΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΑΣΚΗΤΟΥ ΨΑΛΛΟΜΕΝΗ ΤΗ ΚΓ' ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ. Τανὺν τό τρίτον τύποις ἐκδοθεῖσα τῇ δαπάνῃ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς καὶ τῇ φιλοτίμῳ συνδρομῇ τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν. ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ. 1901. ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ.

16. Αρχείο Ιερού Ναού Αγίου Νικολάου Φυτειάς (στο εξής: Α.Ι.Ν.Α.Ν.Φ.), Αριθμ. καταγραφής «Βουδούρη – Λιούλια – Ξυνάδα», ΦΥΤ – 01 – 19, ΦΥΤ – 01 – 20.

17. Α.Ι.Ν.Α.Ν.Φ., Αριθμ. καταγραφής «Βουδούρη – Λιούλια – Ξυνάδα», ΦΥΤ – 01 – 44.

ζών», το λείψανό κατευθυνόταν συνοδευόμενο από έφιππους Τσορνοβίτες προς το γειτονικό χωριό Αρκουδοχώρι¹⁸. Σύμφωνα με τις χειρόγραφες σημειώσεις του μπάρμπα - Θανάση Μαρμαρά¹⁹, η πορεία αυτή από τη Φυτειά προς το Αρκουδοχώρι, συμβόλιζε την πορεία των επαναστατών της περιοχής από το χωριό τους προς τη Νάουσα, κατά το έτος 1822. Για το λόγο αυτό η αναχώρηση των λειψάνων συνοδευόταν από πυροβολισμούς στον αέρα²⁰. Μάλιστα, λόγω του εθίμου αυτού, επικράτησε στη Φυτειά η λαϊκή ρήση «ξεπροβόδούν τον Άγιο», ή κατά το τοπικό γλωσσικό ιδίωμα «προβόδούν τον Άγιο», η οποία λέγεται μέχρι και σήμερα στο χωριό, όταν ακούγονται δυνατές βροντές ή έντονοι πυροβολισμοί²¹. Το ίδιο συνέβαινε και όταν το λείψανο πλησίαζε προς το Αρκουδοχώρι²².

Παλαιότερα, ίσως η περιοδεία - λιτανεία να συνεχιζόταν και σε άλλα χωριά, αφού όπως προαναφέρθηκε ο άγιος γνώρισε μεγάλη τιμή σε ολόκληρη την περιοχή. Το ιερό λείψανο, αφού παρέμενε για αρκετές ημέρες στο Βέρμιο, επέστρεφε και πάλι στη μονή του στον Όλυμπο.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, το έθιμο αυτό, αποτέλεσε παράλληλα και μέσο επικοινων-

νίας των οπλαρχηγών του Βερμίου με τους επαναστάτες του Ολύμπου και της Πιερίας, αφού με την κάλυψη των θρησκευτικών και λατρευτικών εκδηλώσεων, εύκολα μπορούσαν να μεταφερθούν μηνύματα και πληροφορίες με ασφάλεια, από τη μία προς την άλλη περιοχή. Όπως αναφέρει ο μακαριστός π. Αθανάσιος Μαρμαράς, σε χειρόγραφο σημείωμά του το οποίο συντάχθηκε με βάση τις πληροφορίες παλαιότερων κατοίκων του χωριού, το ίδιο συνέβαινε και με το κουρμπάνι του αγίου Αθανασίου στη Φυτειά, κατά τη διάρκεια του οποίου επισκέπτονταν την περιοχή αγγελιοφόροι από τον Όλυμπο και τις περιοχές της Κατερίνης, προκειμένου να ανταλλάξουν μηνύματα και πληροφορίες με τους προύχοντες και τους επαναστάτες του Βερμίου και της Νάουσας²³.

Από τα πρώτα ακόμη χρόνια της εμφά-

18. Μαργαρίτη Αν. Γιτόπουλου, Αρκουδοχώρι, Αθήνα 2004, σσ. 105 – 106 (Ο Γιτόπουλος αναφέρει ότι η μεταφορά των λειψάνων του αγίου από τη Φυτειά στο Αρκουδοχώρι γινόταν την 6η Δεκεμβρίου, ημέρα μνήμης του αγίου Νικολάου και αυτά παρέμεναν στο Αρκουδοχώρι για ένα μήνα περίπου, χρονικό διάστημα που μάλλον είναι υπερβολικό).

19. Αθανασίου Γ. Βουδούρη, “Εκατονταετής επέτειος από την επίσημη έναρξη της ένοπλης φάσης του Μακεδονικού Αγώνα στο Βέρμιο όρος και στην επαρχία Βεροίας (1905 – 2005), Η Συμβολή των κατοίκων της περιοχής στον Αγώνα”, Περιοδικό Στρατιωτική Επιθεώρηση (Γ.Ε.Σ.) τχ. 4/2007 (Ιούλιος – Αύγουστος 2007) 155 – 158.

20. Μαρμαρά, Απομνημονεύματα, ό.π.

21. Για το έθιμο βλ. Βασιλείου Χ. Γκαλίτσιου (Πρωτοπρεσβύτερου), “Παρεμβάσεις απογευματινής συνεδρίας”, Διονύσιος ο εν Ολύμπω, η ζωή και η δράση του οσίου, (Πρακτικά επιστημονικής διημερίδας 13 – 14 Σεπτεμβρίου 1996), Κατερίνη 2000, σσ. 207 – 209.

22. Γιτόπουλου, Αρκουδοχώρι, ό.π., σ.106.

23. Αθανασίου Γ. Βουδούρη, “Το κουρμπάνι του αγίου Αθανασίου στη Φυτειά Ημαθίας”, Παύλειος Λόγος τχ. 53 (Ιανουάριος – Φεβρουάριος 2005) 22 – 23.

Έφιπποι και ένοπλοι Τσορνοβίτες συνοδεύουν το λείψανο του Οσίου Διονυσίου προς την πλατεία "Ίσωμα" του χωριού (Μέσα 20^{ου} αι.)

Έφιπποι και ένοπλοι Τσορνοβίτες συνοδεύουν το λείψανο του Οσίου Διονυσίου στην πλατεία «Ίσωμα» του χωριού (Μέσα 20^{ου} αι.)

νισης επαναστατικών κινήσεων στην ευρύτερη περιοχή, το Τσορνοβο αποτέλεσε ιδανικό τόπο συγκέντρωσης των επαναστατών, για δύο κυρίως λόγους. Ο πρώτος από αυτούς είναι η γεωφυσική και γεωγραφική του θέση, στοιχεία που καθιστούσαν το χωριό σχεδόν άβατο από τους κατακτητές και ο δεύτερος το γεγονός ότι ήταν το μοναδικό βακουφωχόρι (δηλαδή δεν ανήκε ως τοιφλίκι σε κάποιον Τούρκο Μπέη) μεταξύ των δύο μεγάλων πόλεων της περιοχής, της Βέροιας και της Νάουσας. Η έλλειψη τουρκικής φρουράς στο χωριό παρείχε στους κατοίκους του περισσότερες ελευθερίες²⁴.

Ένα εξίσου σημαντικό σημείο στο οποίο θα πρέπει να αναφέρουμε, είναι και το γεγονός ότι κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, εκτός από τις συναισθηματικές και πνευματικές σχέσεις των κατοίκων της Φυτειάς με τον άγιο Διονύσιο, αναπτύχθηκαν μεταξύ του χωριού και της Μονής του στον Όλυμπο και ορισμένες «ιδιοκτησιακές» σχέσεις. Σύμφωνα, λοιπόν, με πληροφορίες οι οποίες προέρχονται από έγγραφα του Οθωμανικού κτηματολογίου της Βέροιας, το μοναστήρι του αγίου Διονυσίου κατείχε στο χωριό αρκετά μεγάλες εκτάσεις γης, τις οποίες οι κάτοικοί του ονόμαζαν «Διονυσιάτικα»²⁵.

24. Αθανασίου Γ. Βουδούρη, "Η επανάσταση της Νάουσας και της ευρύτερης περιοχής κατά το έτος 1822", Περιοδικό 5 + 1 (του Προγράμματος Οικουμενικός Ελληνισμός) τχ. 23 (Μάιος - Ιούνιος 2005) 24 - 27.

25. Αθανασίου Γ. Βουδούρη, "Συμβολή στην ιστορία της ιεράς μονής Μεταμορφώσεως του Σωτήρος (Μουτσιάλης) της Σκήτης Βεροίας (Τρία έγγραφα ανεκδότου κώδικα της ιεράς μονής Πανα-

Πράγματι, όπως προκύπτει από «κτηματολόγιο» του 1905 της *«Ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν τω Ολύμπω»*, το οποίο δημοσίευσε στα *«Μακεδονικά»* ο Θανάσης Παπαζώτος, η μονή του οσίου είχε τότε υπό την κυριότητά της έξι χωράφια στο Τσόρνοβο, συνολικού εμβαδού 25 στρεμμάτων²⁶, στις περιοχές «Σουρβιά» (4 στρέμματα), «Μουτσιάλι» (6 στρέμματα), «Καλύβια» (3 στρέμματα), «Νιφάντζα» (2 στρέμματα), «Καμπακτά» (2 στρέμματα), «Ποστάβα» ((8 στρέμματα)²⁷.

Επίσης, ο Γ. Χ. Χιονίδης σε επιστημονική διημερίδα που έγινε στην Κατερίνη το 1996 με θέμα *«Διονύσιος ο εν Ολύμπω - Η ζωή και η δράση του Οσίου»*, παραθέτοντας και μία μαρτυρία του π. Βασιλείου Γκαλίτσιου σχετικά με το έθιμο της μεταφοράς του ιερού λειψάνου του αγίου στη Φυτειά, αναφέρει ότι η Μονή του Οσίου Διονυσίου του Ολύμπου κατείχε κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας 6 ακίνητα (χωράφια), συνολικού εμβαδού 25 στρεμμάτων (προφανώς «τουρκικών»), στο χωριό Τσιόρνοβο, δηλαδή στη σημερινή Φυτειά²⁸.

Δυστυχώς, δεν έχουν διασωθεί συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο κτήσης των εκτάσεων αυτών της μονής στο χωριό. Ως πιθανότερη αιτία της απόκτησής τους, θα πρέπει να θεωρη-

θεί η ευλάβεια των κατοίκων προς τον άγιο, η οποία οδήγησε μερικούς από αυτούς να δωρίσουν στο μοναστήρι του τις συγκεκριμένες εκτάσεις. Δεν θα πρέπει επίσης να αποκλείσουμε και το ενδεχόμενο να διέμεναν στη μονή του αγίου Διονυσίου και μοναχοί καταγόμενοι από το χωριό, οι οποίοι μετά τον θάνατό τους, άφησαν την περιουσία τους σε αυτή.

Μετά από την απελευθέρωση της Μακεδονίας, η περιουσία αυτή περιήλθε στα χέρια των κατοίκων του χωριού. Ο π. Βασίλειος Γκαλίτσιος διασώζει την πληροφορία ότι τα περισσότερα «Διονυσιάτικα» κτήματα στη Φυτειά αγοράστηκαν από την οικογένεια των «Μαρμαράδων».

Σημαντικές πληροφορίες για τα μετόχια - κτήματα της μονής του αγίου στη Φυτειά μας παραδίδει και ο π. Αθανάσιος Αν. Μαρμαράς²⁹, ο οποίος σε χειρόγραφα σημειώματά του αναφέρει την ύπαρξη «Διονυσιάτικων» δασών στις περιοχές: Γαβριά (Κουφάλα), Σουρβιά (επάνω από το αγώγι, δηλαδή επάνω από τον δρόμο που κατεβαίνει από το χωράφι Τσέου Ντελεδήμο προς Μαρμαρά τσαϊρι), Σιργιανάδικα, Καρυές (Κλίμα)³⁰. Επίσης, ο π. Αθανάσιος μας πληροφορεί για την ύπαρξη ενός βακούφικου Διονυσιάτικου δάσους στην περιοχή Παδίτσα³¹. Όπως μας πληροφορεί π. Βασίλειος Γκαλίτσιος, οι «Μαρ-

γίας Δοβρά, αφορώντα την ιερά μονή Μουτσιάλης)”, Ο κόσμος της Ορθοδοξίας στο παρελθόν και στο παρόν, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 675.

26 Θανάση Παπαζώτου, “Το κτηματολόγιο και η βιβλιοθήκη της Μονής του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω. Χειρόγραφα και παλαιύτυπα της Πιερίας”, Μακεδονικά 26 (1987 - 1988) 31.

27. Παπαζώτου, Το κτηματολόγιο, ό.π., σσ. 16 - 30, πρβλ. Θωμά Α. Παπαστεργίου, Τα ιερά προσκυνήματα στον Όλυμπο, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 42.

28. Χιονίδη, “Οι σχέσεις του Οσίου Διονυσίου”, ό.π., σ. 149.

29. Για τον π. Αθανάσιο Μαρμαρά βλ. Αθανασίου Γ. Βουδούρη, “Η Ειδική Σχολή ιερατικής μορφώσεως της Ιεράς Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης και Καμπανίας (1976 - 1984)”, Ο κόσμος της Ορθοδοξίας στο παρελθόν και στο παρόν, Θεσσαλονίκη 2006, σσ. 641 - 672.

30. Αθανασίου Αν. Μαρμαρά (Πρεσβυτέρου), Διαθήκη Ιερέως Αθανασίου Μαρμαρά Αντ., Εν Φυτειά 19/11/1984. (λυτό φύλλο, στο αρχείο μου).

31. Αθανασίου Αν. Μαρμαρά (Πρεσβυτέρου), Τιμές Δασών (τετράδιο, στο αρχείο μου).

Διονυσιάτικα

Καρές Κλίμα Αντώνιος Γεώργιος Θανάσιος ἀμίραστο
 Γαβριά Αντώνιος Γεώργιος Ελένη Χαλατζούκα ἀμίραστο
 ασβεσταργία κριοπίγαδα Αντώνιος Γεώργιος Θανάσιος ἀμίραστο
 Σιργιανάδικα 1 Γεώργιος 2 Αντώνιος 3 Θανάσιος προς Χαρίση μίρασμενον
 Κλιτσιάρα από τον δρόμο 1 Αντώνιος 2 Θανάσιος 3 Γεώργιος Μίρασμενον
 Σουρβιά Σούδα 1 Θανάσιος 2 Αντώνιος 3 Γεώργιος Μίρασμενος από Πάνου άγιο
 Κάτου από το χωράφι σούδα 1 Θανάσιος 2 Αντώνιος 3 Γεώργιος Μίρασμενον
 Βράνα χωράφι Αντώνιος Κούντουρι το κάτου Μπεσίνα χωράφι Γεωργίου
 Βερκό Καρατζούλα Ελένη Χαλατζούκα Μίρασμενα και αυτά
 από ένα κούματο

Τμήμα του εγγράφου «Μαρμαράδικα δάση» στο οποίο αναγράφονται τα «Διονυσιάτικα» δάση της οικογενείας

μαράδες» είχαν στην κατοχή τους και ένα «Διονυσιάτικο» χωράφι μεγάλης εκτάσεως στην περιοχή Κλίμα. Πληροφορίες για «Διονυσιάτικα» δάση στη Φυτειά αντλούμε και από ένα έγγραφο της οικογένειας των «Μαρμαράδων», σύμφωνα με το οποίο μέλη της οικογένειας κατείχαν «Διονυσιάτικα» δάση στις περιοχές της Φυτειάς: Κερυές - Κλίμα, Γαβριά, Ασβεσταριά - Κρυοπήγαδα, Σιργιανάδικα, Κλιτσιάρα, Σουρβιά - Σούδα, Βράνα χωράφι, Κούντουρη, Βαρκό - Καρατζούλα³². Πολλά από τα δάση και τα χωράφια που άλλοτε υπήρξαν μετόχια της μονής του αγίου Διονυσίου στη Φυτειά, διατηρούν ακόμη και σήμερα την προσωνημία «Διονυσιάτικα».

Δ(1)ονισιάτικα

Καρές Κλίμα Αντώνιος Γεώργιος Θανάσιος ἀμίραστο
 Γαβριά Αντώνιος Γεώργιος Ελένη Χαλατζούκα ἀμίραστο
 ασβεσταργία κριοπίγαδα Αντώνιος Γεώργιος Θανάσιος ἀμίραστο
 σιργιανάδικα 1 Γεώργιος 2 Αντώνιος 3 Θανάσιος προς Χαρίση μίρασμενον
 Κλιτσιάρα από τον δρόμο 1 Αντώνιος 2 Θανάσιος 3 Γεώργιος Μίρασμενον
 Σουρβιά Σούδα 1 Θανάσιος 2 Αντώνιος 3 Γεώργιος Μίρασμενο από Πάνου άγιο(ι)
 Κάτου από το χωράφι σούδα 1 Θανάσιος 2 Αντώνιος 3 Γεώργιος Μίρασμενον
 Βράνα χωράφι Αντώνιος Κούντουρι το κάτου Μπεσίνα χωράφι Γεωργίου
 Βερκό Καρατζούλα Ελένη Χαλατζούκα Μίρασμενα και αυτά / από ένα κούματο

32. Αντωνίου Αθ. Μαρμαρά, Μαρμαράδικα δάση (λυτά φύλλα, στο αρχείο μου).

ΤΟ ΚΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΟΛΥΜΠΩ (1905)

α/α	Είδος του κτήματος	Τοποθεσία	Όρια	Εκτασίς	Καταγραφή	Κυριότης	Τίτλος ιδιοκτησίας	Καταγραφή	Φόροι	Χρήσις
46	Χωράφιον	Βέροια. Χωρίον Τσιόρνοβον, Καζάς Βεροίας, Ζαντζάκιον και Βυλαέτιον Θεσσαλονίκης, τοποθεσία «Συμβή»	Μέλιου Μπουρντάνου, Γεώργη Δήμου, Αιτώνη Μαργαρά, και δρόμος	Στρέμ. 4.	Γάζη Μεχμέτ Τζαμί Ιμαρέτ	Βακούφι	Ταπί αρ. 2, 165, Σιουμπάτ 1299, επί ονόματι Γιάννη Κώστα	Επί ονόματι Γιάννη Κώστα	Επί ονόματι της Μονής	Επί γεωμόρφω
47	Χωράφιον	Χωρ. Τσιόρνοβον «Μουτσιάλι»	Παπά - Χαρίσης, Κώστα Γκόλιου, Λάκκος και δρόμος	Στρέμ. 6.	Τζαμί Ιμαρέτ	Βακούφι	Ταπί αρ. 2, 162, Σιουμπάτ 1299, επί ονόματι Γιάννη Κώστα	Επί ονόματι Γιάννη Κώστα	Επί ονόματι της Μονής	Επί γεωμόρφω
48	Χωράφιον	Χωρ. Τσιόρνοβον «Καλύβια»	Αιτών. Τότσκα, Δρόμος και Ορμάν Βακούφι από 2 μέρη	Στρέμ. 3.	Τζαμί Ιμαρέτ	Βακούφι	Ταπί αρ. 2, 161, Σιουμπάτ 1299, επί ονόματι Γιάννη Κώστα	Επί ονόματι Γιάννη Κώστα	Επί ονόματι της Μονής	Επί γεωμόρφω
49	Χωράφιον	Χωρ. Τσιόρνοβον «Νηφάντζα»	Γρηγόριος, Αθαν. Μάστορας, Νικόλαος και Ζαφειρόπουλος	Στρέμ. 2.	Τζαμί Ιμαρέτ	Βακούφι	Ταπί αρ. 2, 164, Σιουμπάτ 1299, επί ονόματι Γιάννη Κώστα	Επί ονόματι Γιάννη Κώστα	Επί ονόματι της Μονής	Επί γεωμόρφω
50	Χωράφιον	Χωρ. Τσιόρνοβον «Καμπιακτά»	Αιτών. Ζιώγου, Αιτών. Μαργαρά Ορμάν Βακούφι από 2 μέρη.	Στρέμ. 2.	Τζαμί Ιμαρέτ	Βακούφι	Ταπί αρ. 2, 163, Σιουμπάτ 1299, επί ονόματι Γιάννη Κώστα	Επί ονόματι Γιάννη Κώστα	Επί ονόματι της Μονής	Επί γεωμόρφω
51	Χωράφιον	Χωρ. Τσιόρνοβον «Ποστάβα»	Αισάβιους, Δημ. Μιχαράνου, Κώστας και Μητρης.	Στρέμ. 8.	Τζαμί Ιμαρέτ	Βακούφι	Ταπί αρ. 2, 166, Σιουμπάτ 1299, επί ονόματι Γιάννη Κώστα	Επί ονόματι Γιάννη Κώστα	Επί ονόματι της Μονής	Επί γεωμόρφω

* Ο Αθανάσιος Βουδούρης είναι Θεολόγος - Ιστορικός Ερευνητής

Τα μετόχια - κτήματα της Ιεράς Μονής του αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω στο Τσορόνβο.